

КУЛЬТУРА 8

Лекція #116:

Звичаї зимового циклу: Свят вечір

Свят вечір

24 грудня за григоріянським клендаром

6 січня за юліянським календаром

- ❖ Святкуємо навечіря рождества Христового 24 грудня (за григоріянським календаром) або 6 січня (за юліянським календаром).
- ❖ Різдво святкуємо наступних 3 дні.

- ❖ Ці звичаї походять із давніх давен, ще далеко до прийняття Християнства, і мають до діла із святом побіди (triumph) дня над ніччю – тобто тоді коли день починає довшати.
- ❖ З приходом християнства, ці традиції сплелися із святом Різдва Христового, у багаті та унікальні святкування.

- ❖ Із різдв'яних звичаїв найважливіші це:
- ❖ **Свята вечеря**, до якої засідає тільки найближча родина, хіба що застукає в двері мандрівник.
- ❖ В цей вечір не можна відмовити гостину будь кому.
- ❖ Гість на Святій Вечері, за віруванням наших предків, приносить щастя в дім.

- ❖ Це одне з найважливіших родинних свят, магічний день, коли кожна сім'я створює в хаті атмосферу затишку, достатку та злагоди.
- ❖ Дуже важливою була завчасна й серйозна підготовка до різдвяно-новорічних обрядів:
- ❖ Ретельно прибирали в хатах;

❖ Вибілювали
помешкання й
розмальовували
квітами комин;

- ❖ Застеляли нові або чисто випрані скатерки, й рушники;

- ❖ Обов'язково намагалися справити новий одяг для всіх членів родини та купити новий посуд.
- ❖ Із воску власної пасіки люди виготовляли святкові свічки, приказуючи спеціальні замовляння і молитву.
- ❖ У підготовці були задіяні усі - і малі, і старі!

- ❖ Плетуть павуків з соломи, бо вірили, що саме ці тварини приховували місце народження Ісуса.
- ❖ Їх вішають і над входом до хати і над іконами.
- ❖ у підготовці були задіяні усі - і малі, і старі!

- ❖ Ще вдосвіта господиня приступає до праці.
- ❖ Першою магічною дією є добування НОВОГО ВОГНЮ.
- ❖ Жінка дістає з покуття кремінь (flint) і кресало (steel rod), які останні дванадцять днів лежали під образами.
- ❖ Вона тричі кладе на собі знак хреста і, ставши обличчям до схід-сонця, викрешує «новий огонь».

- ❖ Цим вогнем вона розпалює в печі дванадцять полін (logs), що їх сушила дванадцять днів останнього місяця.

- ❖ Після цього господиня приступає готувати дванадцять пісних (meat and dairy free) свят-вечірніх страв.
- ❖ В той час господар іде напувати худобу, стелить нової соломи та дає їй свіжого сіна.
- ❖ Потім він уважно оглядає усе господарство.
- ❖ Ніщо не може бути в цей вечір поза домом – позичене, чи десь забуте.

- ❖ Всі члени родини теж повинні бути вдома.
- ❖ Кажуть: *якщо в цю ніч десь заночувати, то цілий рік будеш по світу блукати.*
- ❖ Не можна сваритися в цей день, а навпаки, треба помиритися з ворогами, щоб у новому році було мирно і в хаті, і поза хатою.

- ❖ В цей день не снідають і обходяться без обіду, адже заказаний строгий піст.
- ❖ Коли вечоріє, починається готування домашнього вівтаря.
- ❖ Діти шукають першу зірку на небі.

❖ Господар вносить сніп жита —
«дідуха» до хати.

- ❖ Переступаючи поріг, він скидає шапку і вітається з господинею, ніби вперше входить до хати:
- *Дай, Боже, здоров'я!*
 - *Помагай Біг,* — відповідає господиня, — *а що несеш?*
 - *Злато* (золото), *щоб увесь рік ми жили багато!* — говорить господар, зупиняючись посеред хати.

❖ Тут він хреститься і, звертаючись до родини, віншує:

*Віншую вас із щастям,
здоров'ям, з цим Вечором Святим,
щоб ви в щасті і здоров'ї ці свята
провели та других дочекались —
від ста літ до ста літ, поки нам
Пан Біг назначить вік!*

❖ Повіншувавши, господар підносить «дідуха» високо над столом і ставить на покутті під іконами.

- ❖ Згідно з українським світоглядом Рай-Дідух був домівкою (home) духів-предків, духу житла, добрих духів – як наприклад Лада.
- ❖ Предки, вважалось, після жнив вселяються в сніп-Дідух і з ним переходять з ниви в хату.

❖ Духи разом із дідухом входять до оселі людей і для них господарі влаштовують Святу Вечерю.

❖ На цю «*Багату Кутю*», крім добрих духів, приходять і бог урожаю та бог домашніх тварин.

❖ Місце ж дідуха
в хаті звалося
«*Раєм*», бо там,
вважали, з цього
часу
перебуватимуть
душі предків -
покровителів
роду і дому.

- ❖ Поки Рай-Дідух стоїть на покуті, суворо заборонялося виконувати будь-яку роботу, окрім догляду худоби.

- ❖ Господар знову вносить до хати оберемок (armful) соломи та сіна.
- ❖ Солому він розстеляє по долівці, а сіно ділить на дві нерівні частини.
- ❖ Меншу кладе на покутній бік столу, а з більшої робить стіг (pile) під столом.
- ❖ Зверху на сіні ставить черепок (clay pot) з жевріючим вогником (embers), де куриться ладан, наповнюючи хату святочними пахощами.

Halyna Tereshchuk / RadioSvoboda.Org (RFE/RL)

- ❖ Збоку коло сіна, під столом, господар кладе ще «*заліззя*» (steel) - леміш від плуга (plough), сокиру та інші залізні приладдя.
- ❖ Діти по кілька разів торкаються тих речей босоніж - «*щоб ноги були тверді, як залізо*».
- ❖ Таким чином господарі захищають свою господу (house) від «*злої сили*», щоб позбутися її не тільки на цей вечір, а й на весь господарський рік.

- ❖ Господар і господиня з новоспеченим «СВЯТОЧНИМ» хлібом, медом та маком обходять двір, комори та обкурують все це ладаном (incense).
- ❖ Біля обори, де стоять корови, господиня посипає насінням дикого маку — *«щоб відьми, його визбируючи, не могли приступити до худоби»*.

- ❖ На закінчення цього обходу господар «зарубує» поріг — «*щоб звір не міг переступити*».
- ❖ У хаті господиня кладе під скатерку на чотири кути столу по голівці часнику — «*щоб злу силу відігнати*».

- ❖ До хати входить батько і сповіщає родині, що Святий Вечір уже почався, бо на небі засяла вечірня зоря.
- ❖ Але перш ніж приступити до вечері, йому треба нагодувати худобу і «запросити гостей».
- ❖ Господар бере миску, підходить до столу і набирає по кілька ложок кожної страви.

❖ Господар іде до стайні, узявши у руки хліб і, підходячи до кожної тварини, благословив її, тричі торкаючися хлібом до голови:

Благословляю тебе цим святим хлібом і закликаю на тебе добро, щоб ти звіря не боялася, грому не лякалася та щоб минали тебе чорні напасті!

- ❖ Отак поблагословивши, він бере черпак із медом і малює хрестик межи очима кожної тварини.
- ❖ Після цього, в чисто вимите дерев'яне корито (trough) він сипле з миски вечерю, кришить туди хліб, досипає борошна, солить сіллю, і розділяє поміж усіма тваринами, що є в господарстві.
- ❖ Усіх годує з руки.

- ❖ Після цього господар, якщо має пасіку, відвідує бджіл і дає їм води із цукром.
- ❖ Господиня тим часом відвідує курей, качок, гусей і всіх їх годує вареною пшеницею — «**кутею**».
- ❖ Це робиться, тому що віриться що звірі того вечора говорять; господар не хоче щоб худоба нарікала міжи собою або Богові.

- ❖ Повернувшись в хату, господар знову набирає в чисту миску по ложці всіх свят-вечірніх страв, зверху ставить кухоль з медом та склянку з водою і кладе калач, кілька горіхів і яблуко.
- ❖ Без шапки чоловік виходить за поріг і стає під дверима.

- ❖ Вдивляється у далечінь неба і гукає-запрошує усі злі сили природи до себе до хати, щоб їли пили і веселилися:

Морозе, морозе, йди до нас кутю їсти!

- ❖ Опісля, закликає що якщо не прийшли, щоб не вертали цілий рік:

Як не йдеш, то не йди і на жито-пшеницю, усяку пашницю. Іди краще на моря, на ліси та на круті гори, а нам шкоди не роби

- ❖ **Свята Вечеря** — це спільна вечеря всього роду.
- ❖ Навіть мертві родичі і безвісти загинулі — всі мають у цей вечір зібратися разом, щоб веселитися з цілим родом.
- ❖ У пам'ять про мертвих родичів люди ставили для них кутю та узвар на вікнах, розкидали варений біб по кутках, залишали немитими ложки та миски після вечері.

- ❖ Сідаючи на стілець чи на лавку, продували місце — «*щоб не привалити собою мертвої душі*», бо в цей вечір «*мертвих душ з'являється сила-силенна! І скрізь вони є: на лавках, на вікнах, на столі та під столом ...*»
- ❖ Господар запрошує всі мертві душі на Свят-Вечерю а сам стає на коліна перед образами і молиться за померлі душі.

❖ Жінка і діти наслідують приклад батька, і всі разом моляться вголос:

Просимо Тебе, Боже, щоб і тих душ до вечері допустив, що ми про них не знаємо; що в лісі заблудилися, у водах утопилися, в темних нетрях задушилися. Молимося Тобі, Боже, за тих, що ніхто про них не знає, лягаючи і встаючи, і дорогою йдучи, ніхто не згадає. А вони, бідні душі, гірко в пеклі пробувають і цього Святого Вечора чекають. Від нас у цей вечір молитви йдуть і мертві душі спом'януть!

❖ Перехрестившись тричі, вся родина повторює за батьком другу молитву — «за себе»:

Господи, захисти худібку мою від звіра, а мене грішного від віри поганої та від безвір'я — на росах, на водах та на тяжких переходах. Дякуємо Богові Святому, що поміг нам дочекатися у мирі і спокої цих Божих свят. Та допоможи, Боже, їх у радості відправити і від цих за рік других дочекатись. Амінь.

❖ На початку вечері найстарший подає просфору (свячений хліб із медом) кожному по черзі від найстаршого до наймолодшого, вітаючи кожного із *«Христос Раждається»*.

❖ Господиня бере з рук господаря миску, ставить на стіл, і родина починає вечеряти.

❖ Спочатку їдять кутю, а потім —
решту 12 страв (в пам'яті 12 місяців,
і 12 апостолів Христа), а запивають
узваром.

❖ Страви пісні (meatless and dairy free)
бо на свят вечір є строгий піст.

❖ У дохристиянських часах, уважали
що рік не годиться пролиттям крові.

❖ Страви різні
залежно від
якої частини
України, але всі
представляють
найголовніші
плоди поля,
городу і саду.

- ❖ Обов'язково на святковому столі мають бути:
- ❖ Свічка. Горіння свічки - це свідчення віри, приналежності людини до Божественного світла. Це - символ готовності людини до зустрічі із Богом, незалежно від часу і місця, коли Він схоче її покликати до себе.

- ❖ Обов'язково на святковому столі мають бути:
- ❖ Сіль. Без неї не можна відчутти повноти смаку страви. Так і людина не може творити справжнього добра, не перебуваючи в гармонії з Богом. Сіль вказує на внутрішню суть людини.

- ❖ Обов'язково на святковому столі мають бути:
- ❖ Часник. Його кладуть на чотири кути столу під скатертину, щоб відігнати від родини і хати злих духів. Це символ очищення від гріха, який отруює людське життя, символ родючості і здоров'я.

- ❖ Обов'язково на святковому столі мають бути:
- ❖ Порожню миска і ложка, коли когось із родини немає вдома.

- ❖ Першу ложку куті господар підкидає до стелі — *«щоб так ягнята стрибали, як ця пшениця скаче від землі до стелі!»*
- ❖ Другу ложку куті підкидає — *«щоб телята рикали так, як це зерно стрибає від землі до стелі»*, а третю — *«щоб бджоли роїлися»*.

- ❖ У центральній та східній Україні діти носять вечерю до близьких родичів: онуки — до баби і діда, племінники — до тітки і дядька, хрещеники — до хрещених батьків.
- ❖ Заносячи вечерю, люди ніби намагаються приєднати живих членів роду до спільної свят-вечірньої трапези.

❖ На Гуцульщині та на Покутті заможніші ґазди несуть вечерю до бідніших. Цей звичай пов'язаний там зі спомином про померлих родичів.

- ❖ Після вечері починаються забави. Малі діти бігають по долівці, залазять під стіл і там «квокчуть» або роблять звуки тварин — *«щоб квочки сідали»*.
- ❖ Мати їм кидає за це в соломку горішки та дрібні гроші.
- ❖ Батьки після вечері співають колядки.
- ❖ Молодь ворожить про майбутнє.

- ❖ А як у вас святкується свят вечір?
- ❖ Які у вас подають страви на Свят Вечір?